

NIEUWE GESCHIEDENIS

M. Hörsch, *Architektur unter Margarethe von Österreich, Regentin der Niederlande (1507-1530). Eine bau- und architekturgeschichtliche Studie zum Grabkloster St.-Nicolas-de-Tolentin in Brou bei Bourg-en-Bresse* (Dissertatie Technische Universiteit Berlijn 1991, Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der schone kunsten LVI, Iviii; Brussel: Paleis der academiën, 1994, 236 blz., ISBN 90 6569 601 6).

Deze publikatie maakt deel uit van een onderzoek naar de bouwactiviteiten van Margaretha van Oostenrijk. De breed opgezette en evenwichtig uitgewerkte studie analyseert het bouwproces en de betekenis van het klooster en de grafkerk die Margaretha van Oostenrijk liet bouwen. Dit project diende ter vervulling van een gelofte van Margaretha van Bourgondië, de moeder van haar vroeg overleden echtgenoot Philip van Savoye. De leiding over het belangrijkste onderdeel van het complex, de grafkerk, werd in 1512 opgedragen aan de Brusselse steenhouwer-architect Lodewijk van Boghem. Van de beide hoofdpersonen in het bouwproces, de opdrachtgever en haar bouwmeester werd een biografie gegeven.

Aan dit kloostercomplex waren reeds zoveel historische studies gewijd dat nieuw archiefonderzoek niet zinvol leek. Bouwhistorisch en architectonisch onderzoek bleef tot nu toe achterwege, betrouwbare bouwkundige tekeningen ontbraken. Om deze leemte aan te vullen gaf de auteur een minutieuze beschrijving van het gebouw, in de beste tradities van de Duitse architectuurhistorie. Dit deel met zijn systematiek en precieze terminologie vormt een basis voor de vergelijking van de kerk te Brou met andere kerken. De schrijver komt tot de conclusie dat de eenvoudige gebouwen van het nieuwe augustijner klooster waaraan men in 1507 begon te bouwen geheel in de lokale bouwtradities waren opgetrokken. De graf- en kloosterkerk kreeg een zeer rijke vormgeving, die vergeleken wordt met de rijke kerkelijke architectuur van het hertogdom Brabant. De Brusselse bouwmeester die door steenleveranties aan vele bouwprojecten volledig met de bouwkunst van zijn tijd op de hoogte was, kon uit een rijk vormenarsenaal putten. Het verschil met de vele rijke kerken in de Brabantse steden lag daarin dat te Brou het ornament een andere functie had. Daar beschikte men over een eigen steenhouderswerkplaats met capabele vaklieden, die gevarieerd ornament kon leveren met een overvloed aan rijke heraldische details. Dit maakte de kerk van Brou tot een hoogadellijke grafkerk, die de vergelijking met soortgenoten kon doorstaan.

In het architectuurhistorisch onderzoek wordt thans steeds meer aandacht besteed aan de rol van de opdrachtgever, hetgeen samenhangt met het streven de kunstgeschiedenis nauwer aan de algemene geschiedenis te koppelen. Gezien het vele archiefmateriaal leek de kerk van Brou daartoe een kans te bieden. Margaretha hield zich vanuit Mechelen uitvoerig bezig met het ver weg gelegen project. Vooral echter met de financiële kant en het bouwtempo. De indeling van het gebouw, de plaats van de grafmonumenten en de aard van het ornament komen in de archiefstukken niet ter sprake, maar kunnen alleen door de opdrachtgever zijn bedacht. Van enige invloed van die kant op de architectonische vormgeving van het project blijkt echter niets, noch uit de archiefstukken, noch uit het bouwwerk.

Hörsch ziet in de aanwijzing van Lodewijk van Boghem als bouwmeester voor Brou een persoonlijke keuze van Margaretha, die mede op architectonische gronden kan zijn gemaakt (131). Het werk van de bekende bouwmeesters zou zich hebben ontwikkeld tot een mechanische herhaling van dezelfde details. Zij waren uitgegroeid tot architecten die dichter bij de tekentafel

stonden dan bij het steenhoudersambacht waar uit zij waren voortgekomen. Dit als gevolg van de unieke constellatie dat het steenhoutwerk naar tekeningen en mallen aan de groeven werd gekapt en per schip naar de bouwplaatsen kon worden vervoerd. De bekende bouwmeesters van de Brabantse gotiek zouden door deze ontwikkeling minder geschikt zijn geworden voor het werk te Brou, waar men juist behoefte had aan een rijke ornamentiek. Zo deze argumentatie al heeft meegespeeld dan lijkt mij dat toch meer een praktische dan een architectonische kwestie. De bouwmeester van de kerk van Brou moest ter plekke een steenhoudersloods opzetten, steengroeven uitzoeken, vaklieden aantrekken en instrueren in een vormgeving die hen vreemd was. Gezien zijn grote natuursteenleveranties aan verscheiden stadskerken mocht men verwachten dat Van Boghem tegen dit aspect was opgewassen.

Het bouwen van de kerk te Brou kan geen aantrekkelijke opdracht zijn geweest. Vele jaren alleen maar bezig zijn aan dit ene project, ver van het Brabantse land en van collega's. Bovendien was het werk gebonden aan de persoon van één enkele opdrachtgever, hetgeen risico's voor de continuïteit meebracht. Meesters met veel werk zullen deze opdracht hebben geweigerd. Dat Van Boghem het werk heeft kunnen voltooien was het gevolg van de steun en belangstelling van Margaretha. Dat ook hij zich heeft weten te ontwikkelen van steenhandelaar tot scheppend bouwmeester was echter het gevolg van het Brabantse architectuurklimaat, waar kort na 1500 een wat zwoele *Indian Summer* heerste. En dat laatste was meer te danken aan de steden dan aan het hof.

Ondanks deze bespiegelingen langs de zijlijn achten wij Hörsch' studie van buitengewoon belang en onmisbaar voor een juist begrip van deze voor de Nederlanden zo belangrijke architectuurperiode. Wij hopen dat het nog niet gepubliceerde deel van dit onderzoek snel in druk verschijnt.

R. Meischke

- J. J. Woltjer, *Tussen vrijheidsstrijd en burgeroorlog. Over de Nederlandse Opstand 1555-1580* (Amsterdam: Balans, 1994, 159 blz., f35,-, ISBN 90 5018 261 5).

Het was een uitstekend idee om een keuze uit de onder vakgenoten bekende en belangrijke artikelen van J. J. Woltjer over de Opstand nu onder de aandacht te brengen van een breder publiek. Eerder verschenen deze studies bij de vierde eeuwjaren van de belangrijkste gebeurtenissen uit de beginjaren van de Opstand: 'Opstand en onafhankelijkheid' ter gelegenheid van de herdenking van de eerste vrije Statenvergadering in Dordt; 'De vredemakers' was van zo'n belang dat het zowel bij de herdenking van de Pacificatie van Gent als bij die van de Unie van Utrecht een plaats vond in de historische literatuur. Ook de inaugurele rede van de auteur 'Kleine oorzaken, grote gevolgen' krijgt hier een reprise. Voor deze gelegenheid zijn de artikelen op elkaar afgestemd, herhalingen geschrapt en is het geheel toegankelijk gemaakt ook voor de geïnteresseerde niet-historicus. Het omslag suggereert een negentiende-eeuwse *histoire de bataille*, de oranje-wit-blauwe uitvoering een nationalistische toon, maar zij die Woltjers werk kennen laten zich niet misleiden.

Sinds Woltjer zijn *Friesland in hervormingstijd* publiceerde, zijn de 'middengroepen' niet meer weg te denken uit de historiografie over de Opstand. Wat hebben we de felle confessionele polemieken rond de herdenkingsjaren van een eeuw geleden nu ver achter ons gelaten! De nuanceringen van Woltjer hebben voor een heilzame scherpstelling van ons geschiedbeeld gezorgd. Hij brengt onderscheid aan allereerst in de katholieke kerk van voor 1560 en wijst op